

HELENA TŘEŠTÍKOVÁ

v rozhovoru s Pavlem Kosatíkem

A portrait of Helena Třeštíková, an elderly woman with short, wavy grey hair, looking thoughtfully to the left. She is wearing a black top and a black beaded necklace. The background shows a cityscape under a cloudy sky.

SBĚRNÁ KNIHA

KLUB MLADÝCH CESTOVATELŮ

CKM 0/01883

Praha 2, Žitná ul. 12

ČLENSKÁ LEGITIMACE

14587

SENIOR

1969

INTERNATIONAL YOUTH HOSTEL FEDERATION

Böhmová Helena

Jméno a příjmení
22.6.149

Datum a místo narození
studujicí

Bydlovní
Praha 1
Václavské nám. 11

Adresa bydliště
2.7.1968

(Místo a datum)

KOSLOVENSKÝ FILM

2

kaz zaměstnanců

ČsF Krátký film 3230

Zavazují se dodržovat Statut CKM a řád mládežnických ubytoven

Helena Böhmová
(vlastnoruční podpis)

Legitimace bez podpisu neplatí

RAZÍTKA, POUVRZUJÍCÍ NOCLEH V MLÁDEŽNICKÝCH UBYTOVNÁCH A ÚČAST V ZAHRANIČNÍCH ZÁJEZDECH CKM

INTERNATIONAL STUDENT IDENTITY CARD

МЕЖДУНАРОДНОЕ СТУДЕНЧЕСКОЕ УДОСТОВЕРЕНИЕ

CARTE D'IDENTITE INTERNATIONALE D'ETUDIANT

International Union of Students
Международный союз студентов
Union Internationale des Etudiants

PRAGA
PRAGUE

STŘEDNÍ PŮJČOVNA FILMŮ

EDVÁDECI SÍŇ, PRAHA 1, SPÁLENÁ 16

RŮKAZ na pracovní předvádění

č. **KP/305**

Vzdán na zam. průkaz platí pro 1 osobu

HELENA TŘEŠŇÁKOVÁ

Ústřední půjčovna filmů PRAHA 33

18.4.0072

Čestný podpis držitelky průkazu

Povzuje se, že na této podoběnce je sobě zemi držitelka průkazu, kterým se připojuje orgánem veřejné bezpečnosti vlastnoručně podepsala.

Helena Třešňáková

veřejné bezpečnosti

**Pa
se
ka**

SBĚRNÁ KNIHA

HELENA
TŘEŠTÍKOVÁ

v rozhovoru s Pavlem Kosátkem

SBĚRNÁ KNIHA

NAKLADATELSTVÍ PASEKA

Copyright © Pavel Kosatík, Helena Třeštková, 2017

Photographs © David Cysař, Vlastimil Hamerník,

Michal Hladík, Jarmila Kutová, Michal Růžička, Václav Smolík,

Pavel Štecha – heirs, Tomáš Třeštk, David Turecký, 2017

ISBN 978-80-7432-752-0 (váz.)

ISBN 978-80-7432-888-6 (epub)

ISBN 978-80-7432-890-9 (mobi)

ISBN 978-80-7432-889-3 (pdf)

ŽIVOT NA VÁCLAVÁKU

Čím začneme? Co je potřeba říct hned teď, na začátku?

Chci ti hned teď, na začátku, říct, co si myslím, že mě formovalo. Za nejdůležitější událost v naší rodině se vždycky považovalo to, co se stalo dávno předtím, než jsem se narodila, celé dvě generace zpátky. Moje babička z matčiny strany, když jí byly dva roky, ztratila maminku, umřela jí při porodu dalšího dítěte. Tenkrát nebylo zvykem, aby se ovdovělí muži starali o děti, a tak ji její otec svěřil prarodičům.

Ti už měli šest svých vlastních dětí, nejmladšímu synovi bylo šest let. Určitě to pro ně nebylo lehké, když jim do rodiny najednou přišlo ještě jedno dvouleté dítě. Bydleli na Malé Straně v Mostecké ulici v domě, kde později vzniklo kino U Hradeb. Myslím si, že měli mou babičku rádi a že dělali všechno pro to, aby se tam cítila dobře – ale ona přesto vyrůstala s pocitem takové zvláštní nesamozřejmosti, který se jí potom držel celý život. Měla dva tatínky, mladého a starého, a v té své nové rodině si nikdy nepřestala připadat jako ten, který je tam navíc. Že vlastně nepoznala svou skutečnou mámu, se u ní myslím projevilo citovým deficitem, který ji poznamenal.

Moje babička se svou babičkou a dědečkem,
svými náhradními rodiči, kteří ji vychovali

Tahle babička na tebe pak měla vliv?

To taky, v dětství jsem s ní strávila spoustu času. Ale mluvím o tom hlavně proto, že se ten její nesamozřejmý životní pocit nějak přenesl do celé naší rodiny. Často mi vykládala o tom, jak to s ní potom bylo dál. Když povyrostla, dali ji na výchovu do německého penzionátu. Možná že svůj pocit určité vzdálenosti od ostatních lidí získala až tam, to nevím. Ale zůstalo jí to napořád. Když se později vdala a narodily se jí dvě dcery, nevěděla vlastně, jak se k nim má chovat. Je zvláštní, že i když na ně byla stejně přísná, vyvinuly se z nich úplně odlišné bytosti.

Starší z nich byla tvoje máma?

Ano, a ta se té péči a výchově vzepřela. Emancipovala se, jak nejdřív to šlo. Za druhé světové války vystudovala soukromou grafickou školu, a protože vysoké školy byly v té době zavřené, založila si s pár kolegy studio a začala se žít reklamní grafikou. Navrhovala plakáty. Byla samostatná, výdělečně činná, po profesní stránce rychle rozvinula svoji osobnost. Dokázala to, o co feministky začaly usilovat až mnohem později, stala se nezávislou.

Odputání od matky zakončila tím, že se taky brzo vdala... Zatímco její sestra, moje teta, se své matce ve všem podřídila a zůstala s ní až do její smrti, jako bytost na matce naprosto ve všem závislá.

Když jsi jako malá pozorovala tyhle dvě různé cesty, co sis o tom myslela? Ke které z nich ses přikláníš?

Pro mě bylo přirozené následovat cestu mojí mámy. Díky ní jsem potom v dospělosti vlastně nikdy necítila potřebu nějak se emancipovat. Zdálo se mi, že v naší rodině je všechno

dávno vybojované. U nás doma se neuvažovalo o tom, jestli na něco mám, nebo ne, jen proto, že jsem holka. Řešilo se akorát, jestli jsem, nebo nejsem schopná něco dělat. Dobré taky bylo, že máma při své schopnosti prosadit se byla zároveň hodně kritická. Nejen ke mně, ke všem lidem. Proto myslím dodnes snáším celkem dobře kritiku, jsem na ni od dětství zvyklá.

Ta babička, o kteréś mluvila nejdřív, tě vychovávala, když byla máma v práci?

Přesně tak. Nejdřív chodila hlídat k nám domů, bydleli jsme v Darexu na Václavském náměstí. Později, když jsem začala chodit do školy, jsem se vždycky cestou zpátky zastavovala u ní, bylo to na trase. Babička byla pro mě v těch letech zásadní osoba, na které jsem si ověřovala všechny své postoje.

K čemu tě vedla?

Byla tvořivá, doma v jednom kuse něco dělala. Šila, pletla, vymýšlela si úpravy v bytě, každou chvíli tam něco předělávala. Protože jsem byla jedináček, její jediná vnučka, učila mě středem své pozornosti.

Dnes bych v podstatě řekla, že mě směřovala k jakémusi životnímu sobectví typu: tu svačinu si sněz sama, nikomu ji nedávej... Později jsem si to vysvětlovala tím, že se sama měla v dětství špatně, musela se s druhými pořád o něco dělit, a přála si, abych já na tom byla líp.

Chtělaś mít sourozence?

Vždycky když jsem jako holka začala doma o tom, že bych si přála sestru, máma řekla, že to nejde. Že musí pracovat,

protože táta by nás sám neuživil. A že babička by dvě takové, jako jsem já, neuhlídala. Pro babičku myslím byla mnohem horší představa, že kdyby se nějaký ten můj sourozenec narodil, mohl by to být kluk. Muže celkově neměla v lásce, ani mého tátu moc nemilovala.

Že nemám bráchu ani ségru, mi dost vadilo. Většina mých kamarádů pocházela z početných rodin. Když jsem někam přišla na návštěvu, líbilo se mi, jak jim to ve velkém funguje. Občas mi to docela dávalo zabrat, jednu dobu jsem si třeba představovala, že bych nějakého takového sourozence mohla adoptovat.

Řeklas, že babička chtěla, abys na tom v životě byla líp než ona. Bylo to v padesátých letech. Jak si to „líp“ tenkrát představovala?

Byla strašná antikomunistka. Ale přesvědčovala mě o tom tak nešikovně, že se ze mě pod jejím vlivem stávala spíš vášnivá pionýrka. Přišlo mi, že všechno, co babička říká, je strašně staromódní a je třeba se proti tomu vymezit.

Co na režimu kritizovala?

Často třeba vzpomínala na to, co všechno jí komunisti sebrali. Její táta byl jeden z prvních pražských obchodníků s koloniálním zbožím. Měl obchod na Zlatém kříži na Jungmannově náměstí, v rohovém domě proti Adrii. V třicátých letech ten obchod prodal, peníze dal dceři na knížku a potom umřel. Při měnové reformě v roce 1953 babička o všechny ty úspory přišla. Jako důchodkyně potom žila z pár stovek penze, nevedlo se jí dobře. Vždycky když jsem si jako holka přála něco koupit, říkala mi: „Všechno bys mohla mít, kdyby nebyli přišli komunisti.“

S mámou v porodnici v Bubenči, která už dávno neexistuje...

... a s babičkou, dojatou, že má vnučku, holčičku

S babičkou v Praze na Příkopech. V té taštičce mám medvídka Míšu. Byl ocumlanej a nebručel, medvídci tenkrát ještě nebručeli. Docela pozoruhodný mně přijde taky ten nápis za námi. Jestli tenkrát v padesátých letech v naší zemi něčeho nepřebývalo, byla to právě svoboda

A tys to teda od ní nebrala.

Ne. Byla jsem ta pionýrka, chodila jsem do školy i ze školy s rudým šátkem a věděla jsem, že když jdu k babičce na oběd, nesmím zapomenout předtím, než zazvoním, ten šátek sundat. Jednou jsem zapomněla a došlo mi to až vevnitř, když už jsem seděla u stolu. Babička to tenkrát nějak kriticky okomentovala, ale ani to pro mě nic neznamenalo.

Vzepřela ses jí nakonec jako předtím tvoje máma?

Nejdřív jsem o tom dost dlouho přemýšlela. Cítila jsem tu její urputnou snahu mě zformovat a čím dál víc věci se mi na tom nezdálo. Tenkrát poprvé mě asi napadlo, že to, co dospělí říkají, je třeba podrobovat nějakému kritickému zkoumání. I když jsou to autority.

Zároveň jsem v reakci na to propadala tomu pionýru. Rostlo ze mě myslím přesně to, co tehdejší režim chtěl z mladé generace mít. Vzpomínám si, jak jsme ve škole zpívali písničku: *Hranicí nepřítel neprojde, přísahám, přísahám! Stůj, kdo jdeš k nám! Moji vlast překrásnou neprojdeš, přísahám, přísahám!* A brali jsme to absolutně vážně, ten refrén jsme doslova řvali.

To, co babička o komunistech říkala, mi přišlo nepodstatné. Jako děcko jsem byla šťastná z pocitu, že mám příkom být a za co bojovat. Nezáleželo mi na tom, co bylo kdysi. Bylo pro mě podstatné, že teď je dobře. Babičku jsem brala tak, že je stará a důležitým věcem už nerozumí.

Co na to říkali tvoji rodiče?

V tom zpětně vidím jejich moudrost: že na mě své kritické názory vůči režimu, které měli, nijak zvlášť nepřenášeli a nechávali plus minus na mně, jak se vyvrším.

Vzájemně jsme se tolerovali. Když nám na Václaváku pod okny chodily prvomájové průvody, táta vždycky říkal, že je to nechutná šaškárna. Že ti lidi, jejichž obrazy davy nosí na transparentech, jsou jeden vrah vedle druhého... Ale když jsem sama chtěla do průvodu, nechal mě jít. Oba mě s mámou nechávali, abych si na všechno přišla sama. Vzpomínám si, jak jsem jednou přišla domů z nějaké manifestace a prohlásila, že až budu velká, vstoupím do strany. Rodiče byli tak moudří, že se na mě nenaštvali, táta jenom řekl: „Až budeš velká, budeš třeba uvažovat jinak než teď.“

Odkud jsi tyhle své názory brala? Ze školy?

Taky. Jako holka na základce jsem ale hlavně docházela do knihovny pro děti a mládež ve Vodičkově ulici. Nejen půjčovat si tam knihy, dělala jsem tam taky brigádnici. Za odpracované hodiny se udělovala stužka Mladý budovatel, která se připínala na pionýrskou košili. Kdo odpracoval ještě víc, dostal ke stužce navíc hvězdičku.

Makala jsem tam kvůli tomu do roztrhání těla a četla jako divá. Každý týden jsem si taky půjčovala maximum, tři knížky, a všechny jsem je přečetla, abych si mohla jít pro nové. Byly to většinou ruské romány o kladných dětských hrdínech, knížky jako *Vaska Trubačov*, *Čtvrtá překážka* (o partyzánce Gulje), různé romány o Zoje Kosmoděmjanské a tak. Babička, když mě s tím viděla, vždycky říkala, že jsou to škváry, ale mě to bavilo.

Zmanipulovat děti tenkrát myslím nebylo tak těžké. Brali jsme to tak, že jsme se prostě narodili do bezvadné doby. Skončila válka, kterou jsme vyhráli, a zatímco jinde po světě zbyla spousta nespravedlností, my doma jsme ty základní zrušili. Četli jsme knihy o tom, jak vypadalo dětství o jednu

dvě generace dřív, a třeba z Plevova *Malého Bobše* jsme se dozvěděli, že tenkrát děti ještě měly hlad. My už jsme ho neměli a věděli jsme, že ho nikdy mít nebudeme. Pro nás byla socialistická propaganda plná jasu, děcko slibům šťastné budoucnosti snadno uvěří.

Nicméně fanatik režimu se z tebe nestal.

Měla jsem štěstí, že když jsem začala brát rozum, rozhovívala se už pomalu šedesátá léta. Důležité bylo, že naši byli kulturní lidi. Hlavně máma jako výtvarnice při práci poznávala spoustu zajímavých přátel. Třeba Jiřího Suchého, který předtím než založil Semafor, taky sám začínal jako reklamní grafik, znali se s mámou z práce. A když pak začal dělat divadlo, nebyl pro mámu problém získat lístky na všechna jeho představení, počínaje *Člověkem z půdy*.

Jaké to bylo, mít mámu umělkyni? Pracovala doma?

Pracovala skoro pořád, ale doma málo. Měla ateliér kousek od našeho domu, nedaleko Hlavního nádraží. Často jsem tam za ní chodila, byl to dům, kde bylo víc ateliérů pohromadě, všichni grafici se tam mezi sebou znali, každý měl svůj stůl, kde pracoval, za nájem platili společně... Doma měla máma pracovní stůl taky, ale říkala, že tam toho moc neudělá, nedokáže se soustředit.

Byla umělkyně? Cítila se jako tvůrkyně?

Propagační grafika, které se věnovala, byla v padesátých letech dost kuriózní obor. Podniky za socialismu žádnou propagaci nepotřebovaly. O tom, co se bude vyrábět, nerozhodoval zákazník, ale státní plán. A protože neexistovala konkurence, nebyl ani žádný zvláštní důvod nabízet to

S tátou a mámou u nás doma v kuchyni

zboží zákazníkům. Firmy měly ve svých rozpočtech vyčleněné peníze na jakousi propagaci, ale se ziskem to nesouviselo. I to, kolik peněz se mělo za propagaci utratit, bylo naplánované dopředu.

Jaké plakáty máma dělala?

Divadelní, filmové nebo pro kosmetické podniky. Ty byly tenkrát všechny sdružené pod firmu s názvem Tukový průmysl... V takovém prostředí se máma myslím za umělkyni pokládat nemohla. Ale tvůrčí práce to byla.

Pokud jsi tvůrčí schopnosti zdělila po matce, co ti dal otec?

Ono to tvoření u nich nebylo vlastně tak striktně oddělené. U nás doma všichni pořád něco dělali. Hned jak se ráno vstalo, měl každý nějaký svůj vlastní plán, podle kterého jel. U nás doma si nikdo nedokázal představit, že by třeba bylo možné si po obědě lehnout. Už když se oběd chystal, aspoň se při tom poslouchalo rádio, u jídla taky. A když máma po obědě uvařila kafe, každý si k tomu četl. Všechno se pořád někam posouvalo.

U táty to tvorba v pravém slova smyslu asi nebyla. Ale třeba o víkendech, které jsme trávili na chatě v Sadské, u Labe, vždycky celou tu dobu něco spravoval a předělával.

Jak ještě jste doma trávili volný čas?

Důležité bylo, když jsme jako rodina začali chodit do Národního divadla. Zaměstnanci tam dostávali zdarma lístky na představení, co nebyla vyprodaná, a jeden z nich, další mámin známý, nám je dával. Když si všiml, že se ze mě stává divadelní maniak, začala jsem od něho dostávat vstupenky třeba pětikrát týdně. Takhle jsem v šedesátých letech

v Národním postupně absolvovala skoro celou Krejčovu éru, počínaje *Strakonickým dudákem* v jedenašedesátém roce přes *Romea a Julii* v roce šedesát tři k dalším a dalším. Sjížděla jsem i opery a balety, byla jsem vděčný divák.

Zaujala tě některá z těch představení víc než jiná?

Byla jich spousta, vybavuju si třeba Tylovu hru *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové*. Byla to divadelní klasika, která ale ve spolupráci režiséra Otomara Krejči a scénografa Josefa Svobody dostala úplně jiný význam. Pamatuju si, jak jsem tím výsledkem byla tenkrát úplně omámená, říkala jsem si: Takže ono fakt existuje umění!

Na tu Svobodovu scénu si dodnes přesně vzpomínám. Přes jeviště se vzduchem přesouvaly obrovské kvádry hmoty, které jako kdyby drtily ty droboučké postavy dole... Fascinovala mě taky Marie Vášová v hlavní roli. Napsala jsem jí potom několik obdivných dopisů, dokonce jsem jí jednou přinesla domů kytku.

V jednom rozhovoru s tebou jsem četl, že přibližně v téhle době, to znamená na začátku šedesátých let, sis začala psát deník. Ten si píšeš dodnes.

To bylo na jaře 1961, v jakémsi prvním rozpuku mého života. Určujícím pro tohle mé psaní se stalo, že jsem v březnu toho roku vážně onemocněla. Dostala jsem tyfus, nikdo nevěděl, odkud a jak. Bylo mi jedenáct let a najednou jsem se ocitla na infekčním oddělení na Bulovce s tím, že tam strávím nejmíň šest týdnů. Na pokoji se samýma staršíma ženskýma. Každý večer, když si myslely, že spím, si začaly povídat o životě. Vždycky jsem se celá zachumlala pod peřinu a poslouchala jsem.

Bylo to zajímavé?

Většinou jsem tomu nerozuměla. Bavily se nejčastěji o chlapech, dost drsně. Vždycky prý některá tomu svému chlapovi řekla: „Pudu s tebou, ale jen ne žádný dítě.“ Přemýšlela jsem, co to znamená. A pak, když mu řekla: „Ty kreťene, já jsem těhotná,“ a dala mu pár facek, už jsem v tom úplně plavala. U nás doma se o podobných věcech přede mnou nikdy nemluvilo, a i když by mě to zajímalo, věděla jsem, že se na to mámy nikdy nedokážu zeptat. Spousta věcí mi došla až později, tenkrát jsem si spíš říkala: No to jsem zvědavá, co mě v životě čeká.

Pomohl ti deník nějak se v tom vyznat?

Já bych řekla, že mě možná zachránil. Krátce předtím u nás poprvé vyšly deníky Anny Frankové, které jsem četla a které mě hodně zaujaly. Její zápisky byly vlastně tím jediným, co po ní zůstalo, a já jsem obdivovala, jak člověk může zaznamenat vlastní vývoj. Hodně sugestivně tam třeba vylíčila svůj vztah ke klukovi, do kterého byla zamilovaná.

Fascinovalo mě, že když si člověk zapisuje každodenní události, začne vlastně vypravovat svůj životní příběh. Úplně jinak než autor románu, vševědoucí vypravěč, který má od začátku rozmyšlené, jak všechno dopadne... Třeba ten kluk, do kterého se Anne Franková zamilovala, jí ze začátku vůbec nebyl sympatický. Netušila, že by se z toho mohl vyvinout nějaký vztah. Ale stalo se to! Jinak, než čekala.

Tenkrát jsem si řekla, že tohle bych taky chtěla umět. Dokázat zafixovat svůj vlastní život, tak aby si ho člověk mohl zpětně prohlédnout a uvědomit si, čím vším on sám byl v různých svých obdobích. A došlo mi taky, že k tomu, aby člověk psal jako Anne Franková, nemusí být spisovatel...

První třída, já jako odvážná školáčka. První den školy nám promítli *Cestu do pravěku*. Zdá se mi, že na fotce mám ty dinosaury ještě v očích

Máma (uprostřed) s kolegyní z ateliéru pózují pro plakát k Mezinárodnímu dni žen. Z té násady od smetáku pak na plakátě vznikl rudý prapor. Ta třetí vzadu jsem já

Bylo to mé první setkání s dokumentem. S vyprávěním založeným na zážitcích, které se staly, které si nikdo nevymyslel. Do té doby jsem znala jenom všechny ty vymyšlené příběhy o partyzánkách Zojách Kosmoděmjanských. Tohle bylo jiné.

Postupně mi taky došlo, která chvíle je nad deníkem ta nejdůležitější. Není to ta, když se deník píše. Ten hlavní zážitek vzniká až při zpětném čtení. Při něm člověk může hodně pochopit a myslím si, že se může i změnit. Už když čte, je vlastně svým životem zčásti proměněný. Už ví, jak všechny ty věci dopadly. Z napětí mezi těmito dvěma různými úhly pohledu, starým a novým, se člověk může při četbě deníku obohatit. Dozví se o sobě něco nového.

Deník si od té doby doopravdy píšeš celý život? Od roku 1961?

Ano.

Jenom pro sebe, nebo eventuálně taky pro někoho jiného?

Vždycky jenom pro sebe. Jak říkám, šlo mi o to, zafixovat okamžik, abych se na něj později mohla podívat z odstupem. Z mnohosti dní vyhmátnout to důležité a zachytit to. Třeba i v detailu. Nejdřív to byly jen samé pošetilosti, jednou zamilovávání a podruhé zklamávání. Zdálo se mi, že se mi moje vztahy moc nevedou, trápila jsem se tím, nevěděla jsem, co s tím dělat, tak jsem o tom psala. Nešťastná láska je ideální důvod, proč psát. Člověk přijde zhroucený domů, sedne a píše... A když si to po čase přečte, zjistí, že to nebyla až taková tragédie.

Takže to ze začátku byly hlavně deníky nešťastných lásek?

Nejenom. Pamatuju si, že jeden z prvních zápisů, z dubna 1961, byl o tom, že Gagarin vyletěl do vesmíru. Ale nejvíc

energie, to je pravda, jsem tehdy spotřebovala na vylíčení různých svých zamilovaností a stesků z nich plynoucích.

Poprvé jsem se zamilovala hned po tom svém onemocnění, bylo to o prázdninách 1961 u nás na chatě. Zničehonic se tam objevil kluk s kytarou, který krásně hrával píseň *Žuzano, ó Žuzano, zdali mě ráda máš*. A aby si ještě víc zvětšil úspěch u holek z naší party, občas to jméno „Zuzano“ zaměnil za jméno některé z nás. Když jednou zazpíval *Ó Heleno, zdali mě ráda máš*, byla jsem v sedmém nebi.

Ale chovala jsem se tak, aby to nikdo nepoznal. Bála jsem se neúspěchu. Později jsem měla ještě jednu nebo dvě podobné lásky na výtvarné škole. Oba ty kluky jsem zbožňovala, ale opět si myslím, že si toho tenkrát ani jeden z nich nevšiml.

A tak sis o tom psala a pak taky četla ve svých denících.

Ano. O tom, jak ta láska nejdřív nečekaně propukla a jak pak v samých nečekanostech spěla až k ponurému konci. Všechny ty autentické výkřiky. Bylo to zajímavé. I když od napsání k přečtení uplynulo třeba jenom pár měsíců, uvědomila jsem si, kolik z těch věcí, které kdysi byly moje životní pravda, si bez deníku už nepamatuju. Ve výsledku to pro mě byla vlastně jakási terapie.

Co ještě sis zapisovala?

Třeba kulturní zážitky. V té době jsem si pod vlivem mámy představovala, že jednou budu kostýmní návrhářkou. Vždycky když jsem večer přišla z divadla, navrhovala jsem kostýmy do hry, kterou jsem právě viděla, pro každé dějství jiné.

Rodiče tě v tvých plánech podporovali?

Jasně. Okamžitě třeba souhlasili, když jsem přišla s tím, že bych se chtěla přihlásit do sochařského kroužku. Fungoval v pionýrském domě, který sídlil ve vinohradské Grébovce. Bylo to tam dobře vybavené, měli jsme tam kromě ateliérů i keramické pece. A pracovalo se tam taky mimo schůzky v běžném školním roce, v létě jsme třeba jezdili na sochařské tábory. Poznala jsem tam spoustu lidí, s kterými jsem v kontaktu dodnes.

Takže když ses rozhodovala, kam půjdeš ze základky, vyšla ti, zas v máminých stopách, střední výtvarná škola?

V Praze tenkrát byly jenom dvě, Umprumka na Žižkově a Hollarka u Vinohradského hřbitova. Vybrala jsem si tu druhou, protože se tam učila propagační grafika.

Cítila jsem, že mámě se představa, že budu pracovat ve stejném oboru, líbí. Zároveň ale ke mně byla pořád dost kritická. Vzpomínám si, jak mi říkávala, že nic neumím a musím přidat. Když se přiblížil termín zkoušek, strašně jsem dřela. Věděla jsem třeba, že se u přijímaček kreslí portrét, a tak jsem si brala doma stranou každého, kdo k nám přišel na návštěvu, a portrétovala ho.

Bála ses, že tě nevezmou?

Vzpomínám si, že brali čtyřicet dětí a já jsem vyfásla pořadové číslo 127. Ty zkoušky jsem pak udělala, v téhle své první větší srážce se životem jsem tedy obstála.

Vlastně si z toho dne nejvíc pamatuju, jak jsem tramvají číslo jedenáct vezla do školy obrovské desky s ukázkami svých prací. Z té jedenáctky se totiž potom, v dalších letech, stala naše školní tramvaj. Jezdila z Dejvic přes Příkopy

Pár mých kreseb z výtvarky se dochovalo.
Tady jsme byli na prázdninách v Chorvatsku

a Václavák nahoru na Vinohrady, takže jsme se v ní ráno cestou do školy všichni spolužáci potkávali.

Se spoustou z nich jsme si dodnes věrní. S malíři Michaelem Rittsteinem, Václavem Bláhou a Ivanem Bukovským, s hercem Jiřím Knotem nebo s historikem umění Romanem Prahem. Tenkrát nám všem bylo patnáct. Neměli jsme za sebou ještě vůbec nic, ale spojoval nás zájem něco dělat. Cítili jsme se jeden druhým nalezení a všichni dohromady předurčení k nějaké zajímavé, asi umělecké životní dráze.

Přišla mezi lidi se stejnými zájmy, což tu předchází závislost na rodičích asi rozvolnilo. Mluvila třeba o tom, že ses předtím s mámou ani s nikým jiným doma nemohla moc bavit o svých citech. To se na té škole možná změnilo?

Osvěta přišla hned v prvním ročníku. Ale nebyla ani tak o citech. Spolužačka, která měla rodiče intelektuály, s velkou knihovnou, mi řekla, že mají doma úžasnou knížku, kterou prý si společně musíme přečíst. Jmenovalo se to *Můj život a mé lásky*, pamatuju si taky jméno autora: Frank Harris. Vyšlo to před válkou nejdříve zcenzurované a pak někdo všechno to, co cenzura vyškrtala, vydal v jedné samostatné tenké knížce. A tu měla ta má kamarádka doma. Takže jsem k ní začala chodit na návštěvy, při kterých jsme si četly esenci knížky *Můj život a mé lásky*. Z té jsme pochopily všechno, co jsme do té doby nevěděly.

Co tomu říkala babička? Jak zvládala, když na tebe postupně ztrácela vliv?

Docela dobře. Dožila se vysokého věku, jedenadevadesáti let. Až skoro do konce byla velmi silná, díky tomu neuznávala moc lékaře. Říkala, že každá nemoc přijde i odejde

První ročník na výtvarce,
můj autoportrét (suchá
jehla), trochu idealizovaný.
Udělal jsem se hezčí, než
jsem ve skutečnosti byla

sama. K doktorům nechodila dokonce ani tehdy, když měla ve stáří problémy s kyčelním kloubem, poslední čtyři roky se kvůli tomu už nemohla hýbat. Naposledy v životě opustila byt, když jsem se vdávala, to bylo v roce 1975. Ta svatba se kvůli ní konala na Novoměstské radnici: bydlela na Karláku, takže si tam ještě sama pěšky došla... V roce 1983 pak umřela.

O rok přežila mou mámu. Ta na rozdíl od babičky doktorům věřila, na operaci kyčelního kloubu, na kterou ji poslali, šla, a neprobudila se z narkózy. To bylo v roce 1982. Táta umřel jen rok po ní. Mámina smrt ho vzala, po čtyřiceti letech manželství byli na sebe hodně zvyklí.

Doteď na něho skoro nepřišla řeč. Nebyl tak silná osobnost jako tvá máma s babičkou?

To bych neřekla. Byl povoláním právník, po válce si udělal doktorát. Pracoval tehdy na ministerstvu zemědělství, v roce padesát šest ho ale vyhodili v rámci akce „intelligence do výroby“. Dopltil na to, že nebyl ve straně.

Pamatuju si, že jednou večer tenkrát prostě přišel domů s tím, že bude dělat svářeče. Zrovna jsem si u stolu prohlížela svůj památníček, to byla tehdy velká móda. Spolužáci mi do něj kreslili různé napodobeniny mikymause a psali „v upomínku Jája“ a podobně. A táta se zeptal: Chceš? Já ti do něj něco napíšu jako Svářeč Jára (jmenoval se Jaroslav Böhm). Ale já jsem to nechtěla. Ani aby mi tam něco psal, ani aby byl Svářeč Jára.

Naštěstí se to pak ještě změnilo a začal pracovat jako lakýrník. Získal místo v Kovodělném podniku ve Strašnicích, tehdy to bylo na okraji Prahy. Byla to dělnická periferie jako z Hrabalových knih. Hrozně ráda jsem tam za ním chodila, líbilo se mi tam. Třeba šatny s plechovými skříňkami, ve

kterých měli chlapi vylepené fotky z tehdejších novin včetně obrázků dobové erotické hvězdy Jiřiny Švorcové coby prodavačky Marie z *Krále Šumavy*. Bylo taky fajn, že tam dělali mikulášské a vánoční besídky pro děti. Bylo to vlastně krásné proletářské dětství.

Jak to otec nesl, když nesměl dělat svou práci?

Nikdy si nestěžoval, myslím si, že s novým prostředím splynul. Říkali mu tam Doktore, chválili ho, jaký je vzorný pracovník a dobrý kolega. Líbilo se mu, že byl od jara do podzimu na vzduchu. V té továrně se vyráběly velké prací stroje do veřejných prádelen a táta je celé léto na dvoře lakoval. Dovedeš si představit, jak takový továrenský dvůr v padesátých letech vypadal. Uprostřed všeho stál táta a ty obludy stříkal. Byla to velká romantika... Až v polovině šedesátých let mu dovolili, aby se vrátil k původní profesi. Dělal potom právníka v Sazce, zůstal tam až do penze, docela dlouho přesluhoval.

Pamatuju si, jak jsme se spolu bavili brzo potom, co v té lakovně nastoupil. Všimla jsem si, že tam má na skříňce cedulku JUDr. Jaroslav Böhm, a ptala jsem se ho, jestli by nebylo lepší ji předělat, když už teď není JUDr. Ale řekl mi, že zůstává JUDrem pořád. Nakonec mi to teda přišlo skoro normální, že skončil jako lakýrník, v rodině se o tom nijak zvlášť nemluvalo. Asi nejzajímavější je, že ani nikdo ze známých se tomu nedivil. Taková tehdy byla doba. Bylo to normální. Lidem se děly i horší věci než to, že právník dělal lakýrníka.

Důležité bylo, že ani jako lakýrník nepolevil ve svých kulturních zvycích. Pořád jsme chodili do kina. Pamatuju si, že tehdy, na začátku šedesátých let, jsem s tátou zažila minimálně dvě mimořádné filmové události. Tou první byla Vlácilova *Holubice*, byli jsme spolu dokonce na premiéře.

Tam mě poprvé napadlo, že film může být umění. Až do té doby jsem chodila s babičkou jenom na *Princeznu se zlatou hvězdou na čele* a na podobné filmy.

Co sis pod tím slovem „umění“ tehdy představovala? Definovala sis je nějak?

Uměním pro mě byly filmy, ve kterých nešlo jenom o to, abych byla veselá nebo se bála. Filmy o věcech, o kterých jsem věděla, že jim ještě úplně nerozumím, ale že pro mě jsou a budou hodně důležité. *Holubice* byla celá poskládaná z nádherných obrazů, které mi připomínaly všechno možné, jenom ne filmy o princeznách. Pochopila jsem z nich, že někde existuje svět, který je mi zatím vzdálený, ale je hrozně krásný. Řekla jsem si, že se do něj musím dostat.

Co bylo tím druhým filmovým zážitkem?

Hned vedle domu, ve kterém jsme bydleli, promítalo kino Praha, chodila jsem kolem do školy. Jednou se před tím kinem objevil velký poutač na filmy Věry Chytilové *Strop* a *Pytel blech*. Byla tam i fotka režisérky a herců, kteří v nich hráli. Hned jsem si koupila lístky, vstupenky do kina se tenkrát sháněly i několik dní dopředu... Nakonec jsem na ně šla asi čtyřikrát, zasáhlo mě to ještě víc než předtím ten Vláčil. Do deníku jsem si tenkrát zapsala, že ve *Stropu* a v *Pytli blech* jde o život. Že film může dokázat něco podobného, mě do té doby nenapadlo.

Tehdy tě začal zajímat film? Začala jsi pravidelně chodit do kina?

Jenom na tom Václaváku, kde jsme bydleli, a v nejbližším okolí bylo kin asi deset. Chodila jsem tam i proto, že jsme doma neměli televizi. Rodiče říkali, že televize je vynález určený lidem ze zapadlých vesnic, kteří mají ke kultuře daleko

Třetí ročník na výtvarce. Učíme se fotografovat a navzájem se portrétujeme. Už nevím, kdo mě tehdy fotil, ale pamatuju si, že ten hedvábný šátek byla vzácnost. Máma ho dostala z Francie

a pro které tedy neexistuje jiná možnost než čekat, co pro ně večer vybere někdo z Prahy. My ale našťestí v Praze bydlíme, takže nic podobného nepotřebujeme.

Vážně to bez televize vydrželi?

Pořídili si ji až v roce šedesát sedm. Bylo to právě včas, o rok později už by bez televize nešlo být, začaly se tam objevovat zajímavé pořady a občas i nějaké dokumenty. Až do té doby ale vůbec nebylo pravidlem, že by třeba v rodinách mých spolužáků ze školy televizi měli. Dnes by je ostatní považovali za nenormální. Tenkrát to ale bylo jinak.

Takže jsme tehdy chodili hlavně do kin a divadel, byl to náš rodinný kulturní základ. Neměli jsme pocit kulturního snobismu, byla to potřeba, o které se nepřemýšlelo. Díky tomu všemu, co jsme sledovali v kultuře, jsem vlastně ani tolik nevnímala tu tehdejší zamrzlou politickou situaci. Kulturní jsem uspokojovala všechny své životní potřeby.

Dá se říct, že tě návštěvy kina přivedly k zájmu o filmový dokument?

Asi ano. Ten Chytilové *Pytel blech* byl první film, který jsem vnímala pod zorným úhlem deníkových zápisků. Už jsem znamenávala svůj život a cítila jsem, že Chytilová se to plynutí času snaží zaznamenat taky. Zafixovat zážitky a události, které by jinak skončily zapomenuté.

Později mě totéž napadlo nad Schormovými filmy *Proč?* a *Zrcadlení*, nad Špátovým *Největším přáním*, Chytilové *O něčem jiném* a později i nad Vachkovým filmem *Spříznění volbou*. Všechny jsem už tenkrát, na střední škole, obdivovala. A samozřejmě taky Formanova *Černého Petra* a *Lásky jedné plavovlásky* a po nich skoro celou českou filmovou novou

vlnu, to je jasné. A francouzské cinéma-vérité, to šlo v těch šedesátých letech všechno jedno s druhým.

Ale hodně se mi tenkrát, to se budeš divit, líbily třeba taky Ejzenštejnovy historické filmy, které dávali ve filmových klubech: *Ivan Hrozný*, *Alexandr Něvský*... Vůbec jsem v tom tehdy neviděla politické paralely se Stalinovým režimem, které do toho režisér vložil. Obdivovala jsem, jak Ejzenštejn komponoval záběry. A strašně se mi v tom líbil Nikolaj Čerkasov, který hrál Ivana Hrozného.

Film obecně měl tenkrát velkou rezonanci, nebyla jsem jediná, koho to všechno pohltilo. Chodila jsem do kina se svými kamarády a rodiče zase s okruhem svých známých. Často nás i tak, nezávisle na sobě, zasáhly stejné filmy. Zjistili jsme to, když jsme si o nich doma povídali.

Ale zrovna tak důležité bylo pro mě pořád i divadlo. Už to nebylo jenom to Národní s rodiči. S kamarády z výtvarky jsme si přidávali další. Stali jsme se členy Klubu mladých diváků a chodili jsme tam všichni spolu, nejčastěji do Činoherního klubu a do Divadla za branou. Druhý den jsme o tom pak ve škole mluvili, i při práci, když jsme kreslili, pořád se při tom něco probíralo. Nikdy později už jsem nezažila tak intenzivní debaty o společných kulturních zážitcích.

Vzpomínám si třeba na Krejčíkův *Penzion pro svobodné pány* a *Mandragoru* v Činoherním klubu nebo na Mahlerův a Krausův *Provoz o jednom konci*, nestroyovskou adaptaci v Divadle za branou. Nebo na Rollandovu *Hru o lásce a smrti* v dnes už dávno zaniklém Komorním divadle v Hyberské ulici: fascinovalo nás tenkrát už to téma, odehrávalo se to za Francouzské revoluce a byla v tom láska a zároveň politika, vznešené city i lůza. Alfréd Radok to inscenoval v aréně: uprostřed se hrálo drama a okolo, po obvodu, stál lid, který

to komentoval, nebo občas dokonce do děje zasáhl. To bylo představení, na které snad do smrti nezapomenu.

Počítám, že jste doma měli taky slušnou knihovnu.

Naši kupovali a četli všechno, nejen knížky, ale i spoustu literárních časopisů. Základem bylo, že se odebíraly Literární noviny. Dnes je strašné množství různých novin, ale nejsou mezi nimi žádné, které by utvářely veřejné mínění. Tehdy ale skoro každý chápal, že pokud si chce porozumět s lidmi okolo sebe, musí se nejdřív zorientovat v tom, co píšou třeba ty Literárky. Bylo docela příjemné vědět, že na základě četby může člověk pochopit hlavní věci okolo sebe.

A nebyly to jenom Literárky, ale taky třeba Světová literatura. I tu naši odebírali, a vždycky když ji přečetli, půjčovali ji známým. Potom se znova nad tím vším debatovalo. Nejčastěji doma, ale taky každou neděli u nás na chatě. Všichni, kdo přišli, tam rozebírali, co za poslední týden četli. Třeba když vyšli Páralovi *Milenci a vrazi*, každý řešil, jak je možné, že ten román postrádá pozitivního hrdinu. Všechny to tenkrát zaskočilo.

Co sis v té knihovně nejčastěji hledala ty?

Byla jsem už na té výtvarné škole, takže mě nejvíc přitahovaly knížky a monografie o umění. Stejně jako jsme všichni dohromady chodili do divadla nebo na koncerty, starala se máma taky o to, aby nám neutekla žádná dobrá výstava. Pamatuju si, že už v roce 1961 jsme tak zašli na první velkou výstavu Jana Zrzavého tuším v Mánesu. Udělala na mě obrovský dojem, doma jsem si pak hned našla knížku, podle které jsem začala kopírovat jeho obrazy, olejomalby jsem převáděla do kreseb.

Hodně mě tenkrát fascinovaly hlavně jeho pozdní obrazy Benátek. Měl je z každé strany jinak barevně nasvícené,

z jedné byly růžové, z druhé modré. A uprostřed měl vždycky ten vysoký pilíř se lvem, co stojí před dóžecím palácem.

Kopírovala jsi i jiné malíře?

Třeba Františka Tichého, ten jeho obraz s kouzelníkem a kartami... Ale hlavně jsem tenkrát, pod dojmem všech těch návštěv kin, divadel a tak, dala průchod své výtvarné vášni tím, že jsem si sama pro sebe začala ve velkém navrhovat divadelní kostýmy. Podřizovala jsem tomu všechno, dala jsem tomu všechn svůj volný čas.

Dnes, když na tu dobu vzpomínám, vnímám tehdejší podobu sebe sama až hujerovsky. Jenže tenkrát, v první polovině šedesátých let, to takhle bylo. Když člověk něčemu tak jako já propadl, hájil to pak do roztrhání těla.

Možná že veškerá ta moje aktivita byla kompenzací mé tehdy nepříliš atraktivní osobnosti. Neměla jsem schopnosti, které se v tom věku cení – nehrála jsem na žádný hudební nástroj, neuměla jsem zpívat, na sport jsem byla levá. Nepříliš atraktivní zjev to všechno doplňoval. Myslela jsem, že jediná moje možnost, jak zaujmout, je být aspoň trochu chytrá.

Museli jste jít všichni hodně dopředu.

To zároveň znamenalo, že jsme se jeden od druhého začínali lišit. Vzpomínám si, jak jsme jednou s lidma ze školy byli na filmu *Starci na chmelu*. Všechny nadchl, jen jedna spolužačka řekla: Je to blbost. – Začala jsem se s ní tenkrát hádat o to, jestli je to dobrý film, nebo ne. Docela jsme si kvůli tomu vjely do vlasů... Když v roce 1966 přišel do kin francouzský film *Muž a žena*, zase jsme jím byli všichni nadšení, ale ta samá spolužačka řekla, že je to kýč a že ho nebere. To bylo zajímavé poznání – že jít proti všem má někdy

svou cenu a diskuse posouvá věci dopředu. Když věcně diskutujeme a nenaštve se na sebe kvůli rozdílným názorům, má to smysl.

A taky bylo důležité poznání, že většinový názor by se měl podrobovat kritice. Dneska to zažívám dennodenně na FAMU se studenty i kolegy pedagogy.

Jak to tedy bylo dál? Když tvoji kamarádi napadali věci, které jsi měla ráda, naučila ses je rychleji bránit sama?

Šedesátá léta byla v tom myšlenkovém pohybu vpřed strašně rychlá a intenzivní. Dnes, s odstupem času, se vlastně už ani nedá vyjmenovat, čím vším byla tahle doba výjimečná. Tenkrát nám všechno to nové, co přicházelo, přišlo normální, mysleli jsme si, že to takhle už bude pořád. Až zpětně, když se to pak za normalizace všechno obrátilo, jsme si uvědomili, jak výjimečnou dobu jsme prožili.

Co pro tebe znamenal rok 1968?

Člověk do té doby žil kulturou, četl všechno, co mu přišlo pod ruku, a představoval si, že tímhle způsobem bude žít navždycky. Nad Literárkami nebo nad Mladým světem jsem získávala pocit, že tenhle režim sice má své mouchy, ale že když se všichni začneme snažit, tak se ty chyby nějak odstraní. Samozřejmě že se děla spousta podivných věcí, ale lidi už si na ně za ty roky zvykli. Třeba na to, že skoro nikdo nejezdí do ciziny. Tak všichni začali jezdit aspoň na chaty, tím se to vyřešilo, nikdo to pak dál už neanalyzoval.

To všechno rok šedesát osm změnil?

Byl to rok prozření. Nějak to začalo probublávat už rok dva předtím, když vyšel třeba Mňačko, jeho *Oneskorené*

reportáže. Člověk si nad nimi uvědomil, že věci jsou složitější, než do té doby vnímal, začal uvažovat kritičtěji, pochybovat. Ale v roce šedesát osm se to rozjelo jako lavina. Nikdy nezapomenu například na to, když v Literárkách začali na pokračování otiskovat vzpomínky Josefy Slánské, vdovy po Rudolfu Slánském, které s ní napsal Pavel Kohout. Byla jsem z toho celá pryč, všechny iluze, které jsem si předtím v sobě jako dítě o režimu budovala, byly ty tam.

Chodila jsi na manifestace?

Vzpomínám si na jednu z těch prvních velkých, na začátku března 1968, ve Slovanském domě, šli jsme tam se spolužákama z výtvarky. Potom jsme taky, zas v tom březnu, dost prožívali prezidentskou volbu. Nejdřív jsme s ostatními studenty chtěli za prezidenta Čestmíra Císaře. Ale když byl zvolený Svoboda, vypadalo to jako ještě lepší, vlastně ta nejlepší možná volba. Byla jsem na Hradě v den, kdy byl zvolený, všichni ze školy jsme to strašně prožívali... Bylo to jako v té písničce Marty Kubišové, která vznikla o pár měsíců později: člověk měl pocit, že ta ztracená vláda se k lidu doopravdy navrací.

V létě šedesát osm ses taky poprvé v životě sama dostala na Západ. Bylo to pro tebe důležité?

Už předtím jsme s naším sochařským kroužkem jeli o jedněch prázdninách do Jugoslávie. Tam přes Maďarsko a zpátky přes Rakousko. Moc s námi nikde nezastavovali, ale přesto byl zážitek té čisté a fungující země pro nás všechny zlomový. Okamžitě bylo jasné, že třeba rakouské obchody jsou plné věcí, které člověk doma nikdy v životě neviděl.

Jak jsi prožila srpnovou okupaci?

V červnu 1968 jsem odmaturovala a začátkem července jsem odjela do tehdejšího Západního Německa dělat au pair. To byla zajímavá, ale vlastně i dost tísnivá zkušenost.

Začalo to na nádraží, kde mě čekal muž, otec rodiny, ve které jsem měla pracovat. Zděsila jsem se ho. Měl popálenou tvář a vypadal jak fantom opery. Za války byl letec, havaroval a takhle byl poznamenán... Pak jsem si na něj ale zvykla a zjistila, že je to chytrý a zajímavý muž.

Bylo to v Bonnu, ta rodina tam byla dobře etablovaná. Tři děti, pes, zahrada. Klid, idyla. Poprvé v životě jsem viděla zázrak jménem myčka nádobí... Jenže já jsem přijela ze společnosti žijící právě uprostřed politického i uměleckého kvasu a ta spokojená nehybnost tam mě strašně štvala. Hltala jsem zprávy z domova, občas něco i v místní televizi. Tehdy bylo Československo ve středu zájmu.

Občas jsme se o tom bavili i s mými zaměstnavateli. Jednou mi pán domu řekl, že četl v novinách předpověď nějaké věštkyňe, že v Československu nastane „das große Blutvergießen“. Nevěděla jsem, co to slovo znamená, běžela jsem pro slovník a ten mi odhalil, že to znamená krveprolití, veliké krveprolití...

Osmnáctého srpna za mnou přijeli z Prahy rodiče. Podali se jim získat výjezdní doložku i pár valut a měli jsme společně navštívit přátele v Německu a Švýcarsku. Moji zaměstnavatelé mi dali na čtrnáct dní volno a my s rodiči jsme vyrazili naším otřískaným embéčkem do Saarbrückenu ke známým, u kterých jsme měli bydlet v první etapě naší cesty.

Jednadvacátého srpna jsem se probudila, nikde nikdo a z dálky slyším televizi, všichni sedí v obýváku a sledují na obrazovce tanky na Václaváku.

Máma říká: „Jsme okupovaný.“ A já: „Kým?“ Máma: „Rusama.“ Já: „To není možný...“ Chtěla jsem hned domů, ale od rodičů jsem se dozvěděla, že hranice jsou uzavřené.

Naši hostitelé nás přesvědčovali, ať u nich zůstaneme. Nakonec se rozhodlo, že pojedeme, jak bylo plánováno, do Švýcarska. Nikdo z toho nic neměl, celou dobu šílený neklid, hrůza. Z pošty jsme třeba volali babičce a ta nám řekla, že jsou v pořádku, ale ať se rozhodně nevracíme, radši už nikdy...

V Luzernu nás naši další hostitelé nasměrovali na nějakou pomoc uprchlíkům. Dostali jsme ubytování v hotelu a trochu peněz. Rodiče se rozhodli tam zůstat, máma objížděla nějaké textilní továrničky a ukazovala jim své výtvarné práce. Já jsem pořád tvrdila, že na Západě za žádnou cenu nezůstanu a že pojedu domů, třeba i bez nich... Okolo bylo blahobytné Švýcarsko. Jezero, labuť, korzující klidní občané.

Trpěla jsem a zaříkala se, že Švýcarsko už nikdy v životě nechci vidět. Nakonec bylo rozhodnuto, že rodiče se vrátí. Já ještě v Bonnu odsloužím do domluveného termínu a pak se v polovině září přizhenu domů... Při návratu na hranicích vlak kontrolovali ruští vojáci, v Praze už tanky nebyly.

Setkala jsem se s kamarády. Mezi nimi s jednou kamarádkou, jejíž rodiče byli předváleční komunisti, její táta se po válce stal vysokým činovníkem Svazu československo-sovětského přátelství. Ta instituce sídlila na Václaváku, pár kroků od nás, byly jsme zvyklé chodit si k němu pro materiály, které jsme pak ve škole dávaly na nástěnku.

Byl to takový přesvědčený člen strany, ten typ, u jakého si člověk představoval, že v té partaji určitě zůstane do smrti. Po srpnu z KSČ vystoupil a s komunisty skoncoval, dokonce jim i obřadně vrátil vězeňský oblek, který měl z válečného

koncentráku a který v rodině do té doby uchovávali jako relikvii. Když to udělal, poprvé mě napadlo přemýšlet o tom, co okupace pro lidi, jako byl on, znamená. Do té doby to byl jen táta mé kamarádky. Teď jsem viděla člověka, kterému se zhroutil svět. A takových bylo asi víc.

Čemu se dalo po okupaci věřit?

Právě že ničemu. Byla to absolutní, skoro okamžitá deziluze, krach všech ideálů. Až do té doby jsem ani já o socialismu celkem nepochybovala. V mých očích měl různé nedostatky, třeba to, že se skoro nedalo cestovat. Ale zdálo se mi, že se to časem vylepší nebo už vylepšuje, že v tom spočívá idea toho socialismu s lidskou tváří, na kterém se všude pracuje. Mluvila jsem už o různých svých tehdejších dílčích pochybách, které se člověka zmocňovaly třeba v kině nebo při četbě knihy – ale ani Formanův *Černý Petr*, ani Mňáčkovy reportáže nebyly vlastně kritika systému. Až okupaci se celý tenhle systém totálně a definitivně zhroutil.

Bylas na tom vlastně podobně jako táta té tvé kamarádky. Tvou výhodou bylo jenom to, že ti bylo devatenáct a stála jsi na začátku.

Víš, co na tom všem bylo nejstrašnější? Jan Palach. Protože to byl můj vrstevník, byl jen o rok starší než já. Upálil se pár kroků od našeho domu. Člověk, když bydlí na Václaváku, si asi opravdu nemůže představit, že unikne dějinám.

Jak ses o jeho činu dozvěděla?

Z rádia, hlásili to hned ten den, kdy se to stalo. Byl v prváku historie na filosofické fakultě, moje kamarádka Jana se s ním znala. To pak máš pocit, že blesk uhodil přímo vedle tebe.

Rozumělas tomu, co udělal?

Všichni jsme tomu od samého začátku rozuměli, byla to pro nás zásadní chvíle našeho života. Já jsem se tehdy rozhodla, že nikdy, za žádných okolností, nevstoupím do komunistické strany. A že nikdy ani nebudu chodit s žádným komunistou, že si s režimem nikdy v ničem nezádám.

Palach po svém činu ještě tři dny žil. Jak jsi tu dobu prožila?

Chodili jsme denně na to místo, kde se upálil, tehdy tam pořád postávala spousta lidí, pořádaly se tam demonstrace. Že to bylo hned vedle pomníku svatého Václava, dodávalo věci strašně silný náboj, člověk nedokázal myslet na nic jiného. Ten čin taky kladl spoustu dalších otázek. Všichni jsme se hlavně báli, že se upálí další kluci a holky, v dopise na rozloučenou Palach naznačil, že jeho známí jsou připravení to udělat. Asi to nebyla pravda, ale ta nejistota, co bude, co se dál stane, vzbuzovala strašnou spoustu emocí. Každý si v té době kladl otázku: Jak teda bude vypadat můj život v zemi, kde se zhroutily veškeré naděje?

Já jsem tehdy byla platonicky zamilovaná do sochaře Olbrama Zoubka, znali jsme se ze sochařského kroužku, odkud jsme k němu občas chodili do ateliéru. Obdivovala jsem ho jako tvůrce, byl to dospělý chlap, který měl jasno v tom, co dělá a chce dělat. Přitom jsem věděla, že z toho žádný vztah být nemůže, nikdy jsem si nezačínala se ženatýma chlapama.

Mně se tehdy vlastně dost často stávalo, že mou lásku k někomu nastartoval obdiv. A nedostupnost zakódovaná v tom vztahu ho pak vlastně povzbuzovala, dělala ho silnějším. Byla to taková zvláštní a pro mě tehdy i dost příjemná bolest, vědět, že existují i tak zajímaví muži jako Olbram Zoubek, se kterými to zároveň nikdy nemůže nikam dospět.

A Olbram Zoubek pak Palachovi sňal posmrtnou masku. V té době po něm dost šli tajní, tak měl obavy, že by ji mohli zabavit a zničit. Udělal tedy pár odliktů a ty rozdál lidem, kteří mu nepřišli moc profláknutí. Jeden z nich jsem dostala i já s úkolem, abych ho dobře střežila. Mám ho dodnes.

Zapojila ses do nějaké podoby studentské revolty? Účastnila ses stávek?

V době studentských stávek jsem pracovala jako stážistka v televizi, a tak jsem byla mimo. Nejsem v pravém slova smyslu člověk revolty. Ani v letech 1968–1969 jsem se nepovažovala za revolucionářku. Když jsem jako holka v knihovně pro mládež pročítala ta kvanta knížek, líbily se mi hlavně ty, ve kterých vystupovaly výrazné ženské postavy, ženy, které ve svém životě něco změnily. Líbila se mi představa, že člověk ve vyhrocené situaci sám dokáže udělat něco významného. Ale ve svém tehdejší životě jsem se do podobných situací nedostala.

Řešili jste ještě někdy později doma téma emigrace?

Ne. Po té srpnové krizi ve Švýcarsku jsem se v tom znova a ještě důrazněji utvrdila: Ne a stokrát ne!

Ale po okupaci ta otázka dostala jiný význam. A taky ses asi musela vyrovnávat s tím, že odcházeli lidé, které jsi měla ráda.

Jasně, vždycky když po srpnu emigroval někdo z kamarádů, bylo to pro mě, jako kdyby zemřel. Zmizel z mého života a bylo jasné, že už ho nikdy neuvidím. Okupace změnila život všem, ať už pak žili kdekoli. Všem nám zavěsila nad hlavu balvan, který vypadal, že už tam bude viset navždycky, celý náš život.

Ty jsi v tom roce 1968 odmaturovala, plánovala jsi, co budeš dělat dál. V té době už tě ze všeho nejvíc přitahoval film, chtěla ses přihlásit na FAMU. Místo toho jsi ale nastoupila do práce jako asistentka režie v Československé televizi.

Při vstupu na FAMU byla podmínkou minimálně roční praxe v oboru. Tak jsem šla dělat asistentku produkce do televize.

Byl v tom taky náznak mé tehdejší revolty proti rodičům, kteří si to, abych šla na FAMU, nepřáli. Nedůvěřovali všem těm lidem kolem filmu, přišlo jim to jako neseriózní prostředí, které pro mladou holku není dobrý. Byli by radši, kdybych šla na UMPRUM a dělala něco jako grafiku.

Jaké to pak v televizi bylo? Měli rodiče pravdu?

Měli, nastoupila jsem tam na podzim 1968 a během toho následujícího roku jsem dostala docela za vyučenou. Bylo to po škole mé první zaměstnání, poprvé jsem se dostala do prostředí, kde komunikovali lidé všech generací, už jsem se tam nepohybovala jenom mezi svými vrstevníky. Televize přitahovala a přitahuje lidi, kteří jsou tak trochu specifictí. Mají rádi práci s kamerou, protože když už se něco točí, znamená to, že to může být důležité. A tak i oni sami se při tom můžou tvářit důležitě, i když dělají jenom nějakou rutinní práci.

Hned první den mě vyděsilo, když jsem si všimla, jak se tam všichni se všemi pořád líbají – a že to nic neznamená. Všechny ty ženy, které si myslely, že by třeba mohly být objevené jako hvězdy, a chlapi, co jim to slibovali. Každou novou a neokoukanou se snažili svést, ani ne proto, že by se jim líbila, ale protože tam byla a oni chtěli získat další zářez na své pažbě. A když se jim to nepovedlo, tak jí to dali sežrat, za to, že je netýkavka.

Zdalo se mi, že tam všichni spí se všemi a nikdo si nedělá problém s nějakými city, nebo dokonce s vážnými vztahy. Hodně se tam kouřilo a pilo, i já, do té doby militantní nekuřák, jsem tam začala kouřit a dodnes jsem se toho zlozvyku nezbavila. Řekla jsem si tenkrát, že když už budu mít v ruce cigaretu, nebudu si připadat tak osamělá a opuštěná. A taky jsem si představovala, že mě ten kouř od druhých lidí trochu oddělí. Odcloní mě od těch, s kterými se nechci bavit.

Jakou práci jsi v televizi tenkrát měla?

Byla jsem asistentkou režie v Tajemství řeči, což byl jeden z pořadů tehdy velmi úspěšného publicisty Karla Pecha, něco na způsob „jazykového koutku“. Pech uměl psát celkem chytré a vtipné scénáře o zajímavostech češtiny a u diváků byl docela oblíbený.

Ten pořad, to byl ale jen povrch té televizní práce, ve skutečnosti jsme všichni žili politickým děním. Během paláciády třeba v televizi vystoupilo několik veřejně známých lidí, kteří se snažili přesvědčit další ohlášené „pochodně“, aby svůj život ušetřily. V reakci na všechna ta vystoupení přišly do televize tisíce dopisů a mně dali v redakci za úkol je zpracovat a udělat pro autory takzvanou „svodku“. Byla to pro mě tenkrát hodně důležitá věc, byla jsem konfrontovaná s nejrůznějšími názory a musela jsem je nějak roztrždit, popsat a shrnout. Zdalo se mi, že se poprvé v životě taky sama zapojuju do něčeho důležitého.

V televizi jsem to ze začátku brala hodně idealisticky. Pořád ještě tam pracovala spousta lidí, kteří organizovali ilegální vysílání ve dnech srpnové okupace, většina z nich pro mě byli hrdinové. Mnoha lidí, hlavně z redakce publicistiky, jsem si vážila taky za to, co natočili a odvysílali během

V prvním ročníku na FAMU, začínala normalizace. Na tom obchodě s agitačními předměty se mně tenkrát líbilo, s jakým klidem tam nabízeli „soubor fotomontáží“. Bůhví co všechno v té knize bylo, každopádně pro nás fotomontáž znamenala zfalšovanou skutečnost, fotku, ze které po vymazaném Clementisovi zbyla jen beranice atd. A Lenin za 160 korun, no nekup to

pražského jara. Obdivovala jsem třeba filmy Jindřicha Fajriza o problematickém vztahu společnosti k jejím nejohroženějším členům – dětem a starým lidem. To byly jedny z prvních kritických pořadů, které televize vyrobila – a taky bohužel na dlouhou dobu poslední.

Televizi jsem si představovala v podstatě jako zbraň, kterou se dají šířit a prosazovat důležité myšlenky. Když jsem pak televizní tvůrce uviděla zblízka, pochopila jsem, že jsem se v některých z nich mýlila. Místo hrdinů jsem před sebou měla spíš lidi, kteří okolo sebe šířili ponurou, katastrofickou náladu „na všechno se vysereme, protože to stejně nikam nevede“. Žádné zvláštní stopy ideálů už v tom nebyly, spíš hodně frustrace a taky dekadence. Připomínalo mi to úpadek starého antického Říma, jak jsem se o něm nedlouho předtím učila ve škole.

Bylo to špatné, na druhou stranu jsem se některým těm lidem nemohla moc divit. Věci se vyvíjely špatně, všichni jsme z toho byli nervózní. Lidi z televize tušili, že se opravdu blíží katastrofa a že prvními, koho postihne, budou oni sami, protože se v době takzvaného obrodného procesu veřejně angažovali. Vesměs čekali, že budou vyhozeni ze zaměstnání, což se pak, po nástupu Husáka, v redakci publicistiky taky skoro všem stalo.

FAMU

V roce 1969 jsi udělala přijímačky na FAMU. Jestli rozumím, bylo to pro tebe vzhledem ke všem okolnostem vysvobození.

Přesně tak. Vzpomínám si, jak jsem si předtím často říkala: Panebože, kdyby mě na tu FAMU nevzali, jak já budu dál žít? – Jestli jsem se něčeho bála, tak toho, že v té televizi zkejsnu a budu ty cizí blbý kecý muset poslouchat pořád. Tehdy už jsem věděla, že bych si přála točit filmy, a tak jsem se během toho roku v televizi snažila co nejvíc věcí odpozorovat. Sledovala jsem, jak fungují technologie, snažila jsem se dělat různé praktické věci.

Bylo mi jasné, že i když mě na FAMU vezmou a stanu se režisérkou, nakonec se do nějakého podobného prostředí zase vrátím. Ale říkala jsem si, že v pozici režisérky ke mně spousta těch řečí nedolehne. Vlastně jsem se režisérkou chtěla stát i proto, abych si určitý typ lidí udržela dál od těla.

To byl za normalizace myslím jeden z dost častých důvodů studia: udržet si od těla určité lidi. Já jsem si tehdy ze

stejného důvodu udělal doktorát na právech. A povedlo se mi to, hodně lidí, když viděli titul, tenkrát dalo pokoj.

Já jsem se tím ještě během té stáže v televizi fakt docela trápila. Říkala jsem si: Že ti všichni ti lidi připadají tak blbí, nemusí vypovídat o nich, ale možná jenom o tobě. O tom, že ses na té své slavné výtvarné škole stala elitářkou, pro kterou je blbem každý, kdo si myslí něco jiného než ty, chodí na jiné filmy, čte jiné knihy, nebo nečte vůbec. – Ale pak mě zase v práci zdeptala nějaká produkční, sjela mě jen tak na dvě doby pod nějakou záminkou, a já jsem si znova řekla: Tohle nejsou lidi, kterým by se dalo křivdit.

Na FAMU jsi přišla ve chvíli, kdy začala hasnout sláva české filmové nové vlny šedesátých let. Začínala normalizace. Jak ta škola tenkrát vypadala?

Pro mě to byla pořád pokračovatelka všeho, co tam vzniklo v šedesátých letech. Zažila jsem ještě poslední rok Milana Kundery a na jeho přednášky nikdy nezapomenu.

Byla jsem strašně šťastná, že jsem se tam dostala. Z vděčnosti jsem chodila na všechny přednášky, i nepovinné, strašně jsem tu školu žrala. Po roce v televizi jsem byla zase zpátky mezi svejma, mezi lidma, s kterými mě spojoval stejný životní pocit. Touha něco dělat, neustrnout, posouvat se, hledat. Vytvořili jsme si tam partu, se kterou jsme začali chodit na projekce, rozebírat filmy.

Myslím, že jsem se do toho tenkrát, na začátku, ponořila snad až moc. I když člověk dělá, co ho baví, je dobré být trochu nad věcí. Zbude mu o něco víc šarmu. Já, když se zpětně v té době vidím, si připadám taková spíš těžkopádná. Těžkopádně umanutá.